

Streszczenie rozprawy doktorskiej

pt. *Współczesne uchodźstwo białoruskie a modele rozwiązywania problemu uchodźstwa w stosunkach międzynarodowych*

Autor: mgr Dymitr Gafarowski

Praca doktorska przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Joachima Dieca

Słowa kluczowe: współczesne uchodźstwo białoruskie; problem uchodźstwa; rozwiązywanie problemu uchodźstwa; podejście przyczyn źródłowych; stosunki międzynarodowe.

Problematyka niniejszej rozprawy dotyczy szeroko pojmowanej kwestii rozwiązywania problemu uchodźstwa, rozumianej jako całokształt inicjatyw podejmowanych przez uczestników stosunków międzynarodowych zarówno na poziomie globalnym, jak i regionalnym na rzecz zapobieżenia i wyeliminowania przyczyn oraz uregulowania i złagodzenia negatywnych skutków uchodźstwa. W dysertacji szczególny nacisk został położony na zaprezentowanie współczesnego (postzimnowojennego) modelu rozwiązywania problemu uchodźstwa, a także na zbadanie przebiegu realizacji tego modelu w praktyce międzynarodowej. Przypadek reprezentatywny dla testowania przebiegu realizacji wskazanego modelu stanowi zjawisko uchodźstwa białoruskiego.

Ramowy problem badawczy przedstawionej pracy doktorskiej sprowadza się do odpowiedzi na następujące pytania: jak współcześnie nakreślony model rozwiązywania problemu uchodźstwa jest urzeczywistniany w praktyce międzynarodowej w stosunku do współczesnego uchodźstwa białoruskiego oraz na ile zastosowanie tego modelu w przypadku uchodźstwa białoruskiego jest efektywne? Ze względu na złożoność ramowego problemu badawczego jego rozwiązywanie zostało oparte na rozwiązaniach szeregu wyodrębnionych problemów pochodnych oraz pośrednio związanych. Powyższy zabieg wyznaczył poszczególne etapy postępowania badawczego, które zdeterminowały kształt i strukturę całej pracy. Rozprawa składa się ze wstępu, czterech ściśle powiązanych ze sobą rozdziałów oraz zakończenia. Wstęp zawiera metodologiczne i teoretyczne podstawy dysertacji, przy czym przede wszystkim prezentuje problematykę, cele i hipotezy rozprawy, a także zawiera objaśnienie zastosowanej perspektywy teoretycznej oraz metody i techniki badań.

Rozdział pierwszy poświęcony jest genezie i ewolucji modeli rozwiązywania problemu uchodźstwa w stosunkach międzynarodowych. Główny zamysł tej części pracy stanowi zamiar zarysowania współczesnego modelu rozwiązywania problemu uchodźstwa, którego ukształtowanie się przedstawiono jako rezultat pewnej sekwencji kolejno następujących po sobie w czasie działań społeczności międzynarodowej i poszczególnych jej członków wobec problemu uchodźstwa. Punktem wyjścia dla rozważań stała się kwestia uregulowania problemu uchodźstwa w okresie międzywojennym oraz bezpośrednio po zakończeniu drugiej wojny światowej. W dalszej kolejności analizie poddano model rozwiązywania problemu uchodźstwa w okresie zimnej wojny. Skoncentrowano się na przedstawieniu, w dużej mierze krytycznym, stworzonego w tym okresie międzynarodowego reaktywnego (*reactive*) reżimu uchodźczego, którego głównym celem jest zapewnienie ochrony uchodźcom w państwach goszczących. W tym miejscu dokonano pogłębionej analizy międzynarodowych norm prawnych w zakresie problematyki uchodźstwa i jego rozwiązywania, a także przedstawiono działalność UNHCR na rzecz rozwiązania problemu uchodźstwa. Kluczowa część drugiego rozdziału ukazuje kształtowanie się proaktywnego (*proactive*) modelu rozwiązywania problemu uchodźstwa w okresie postzimnowojennym. Szczegółowym badaniom został poddany zarówno system wczesnego ostrzegania (*early warning system*), jak i system zapobiegania kryzysom uchodźczym (*root cause approach*). Powyższy model jest systemem normatywnym, obejmującym wartości polityczne, wzorce zachowań i reguły gry politycznej, a więc określającym, jak powinno przebiegać rozwiązywanie problemu uchodźstwa i jakie ramy powinno ono przyjąć. Z tego względu wnikliwej interpretacji zostały poddane uwarunkowania prawnomiędzynarodowe i etyczne, wpływające na istotę i kształt współczesnego modelu rozwiązywania problemu uchodźstwa. Natura działań prewencyjnych stanowiących podstawę podejścia *root cause* jest źródłem wielu teoretycznych i praktycznych trudności, dlatego w niniejszej części rozprawy, w celu objaśnienia najbardziej problematycznych aspektów prezentowanego podejścia, rozpatrzone zostały największe dylematy z nim związane. Z uwagi na to, że zasada nieingerencji w wewnętrzne sprawy suwerennego państwa swoją złożonością wyróżnia się wśród poszczególnych ujęć podejścia *root cause*, wątek ten został opisany odrębnie. Dodatkowo w niniejszym fragmencie dysertacji zbadano bardzo interesujące, ale zarazem nad wyraz skomplikowane zagadnienia dotyczące zależności zachodzących między podejściem *root cause* a przemianami społecznymi w państwach pochodzenia, przy czym poruszono kwestię miejsca *root cause*

w hierarchii innych celów i interesów państwa; dodatkowo nie została pominięta kwestia skuteczności unilateralnej, regionalnej i bilateralnej formy współpracy w kontekście rozwiązania sprawy uchodźstwa.

Rozdział drugi dotyczy genezy i istoty problemu współczesnego uchodźstwa białoruskiego. Zasadnicza część rozważań poprzedzona została syntetycznym ujęciem pełnego zakresu badań statystycznych, które przeprowadzone zostały przez autora w oparciu o materiały i dane UNHCR, UE i jej państw członkowskich. Z kolei podstawę tego rozdziału stanowi analiza zjawiska uchodźstwa na tle procesów kształtowania się systemu politycznego Białorusi oraz funkcjonowania systemu partyjnego i organizacji społecznych tego państwa. Głównym celem tej części jest identyfikacja przyczyn źródłowych problemu uchodźstwa białoruskiego.

W kolejnych rozdziałach rozprawy dokonano analizy zastosowania zarysowanego wcześniej modelu rozwiązywania problemu uchodźstwa w praktyce międzynarodowej na przykładzie współczesnego uchodźstwa białoruskiego. Rozdział trzeci sytuuje analizę badawczą na poziomie globalnym, a mianowicie przedstawia stosunki pomiędzy UNHCR a Białorusią w kontekście rozwiązywania problemu uchodźstwa białoruskiego.

Regionalną współpracę na rzecz rozwiązania problemu uchodźstwa białoruskiego przedstawia rozdział czwarty. Analiza obejmuje dwie sfery stosunków zewnętrznych Unii Europejskiej: politykę azylową i politykę w zakresie praw człowieka, mające największy potencjał w oddziaływaniu na przyczyny omawianego problemu. Na tym etapie pracy zasygnalizowane zostały odchylenia, które powstały w związku z zastosowaniem współczesnego modelu rozwiązywania problemu uchodźstwa w praktyce międzynarodowej UE. Analizę rozpoczęto od przedstawienia genezy i istoty zewnętrznego wymiaru polityki azylowej UE oraz od zbadania jego sposobności rozwiązania problemu białoruskiej migracji przymusowej. W dalszej kolejności dokonano przeglądu polityki UE wobec Białorusi w obszarze praw człowieka, a także poddano ocenie skuteczność unijnych działań z perspektywy problemu uchodźstwa białoruskiego. Na koniec przeprowadzono również analizę miejsca i roli Rosji w rozwiązywaniu problemu współczesnego uchodźstwa białoruskiego. Szczególny akcent został położony na przeszkody stojące na drodze sprawnego rozwiązywania problemu uchodźstwa białoruskiego, które wynikają ze stanowiska Rosji w omawianej kwestii.

Rozprawę zamyka zakończenie, w którym został zweryfikowany stopień rozwiązania wyodrębnionych problemów oraz osiągnięcia postawionych celów badawczych.

Na podstawie uzyskanych rezultatów dokonano również oceny potwierdzenia założeń hipotetycznych.

Dymitr Gafarowski

24.06.2016